

नेपाली काँग्रेस

महासमिति बैठकमा प्रस्तुत गर्नु पूर्व
परिमार्जनका लागि केन्द्रीय कार्यसमितिमा प्रस्तुत

समसामयिक राजनीतिक प्रस्ताव

फागुन ३, २०८०

महासमितिको बैठक
फागुन ७-१०, २०८०

समसामयिक राजनीतिक प्रस्ताव

नेपाल देशलाई यथास्थितिबाट सकारात्मक रूपान्तरण गर्दै समुन्नत नेपाल निर्माण गर्ने उद्देश्य साथ स्थापित नेपाली कांग्रेसले त्यो महाअभियानमा निभाएको समग्र भूमिका स्मरण गर्दै,

जननायक बी.पी. कोइरालाले नेपालको सन्दर्भमा प्रतिपादन गर्नु भएको संसदीय लोकतान्त्रिक प्रणाली आज प्रायः सबै राजनैतिक दलको साझा बाटो बन्न पुगेकामा खुशी व्यक्त गर्दै,

जहानियाँतन्त्रबाट स्वतन्त्रता, निरंकुश पञ्चायतबाट प्रजातन्त्र, हिंसात्मक द्वन्द्वबाट शान्ति स्थापना गर्दै नयाँ संविधान मार्फत एकात्मक राज्य प्रणालीबाट संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापनासम्मको निरन्तर यात्रामा अविचलित ढंगले प्रस्तुत नेतृत्वदायी भूमिकाप्रति गौरव गर्दै,

समयको अनेक कालखण्डमा देश र कांग्रेसको नेतृत्व गर्नु हुने अग्रजहरु, संघर्षको कैयन मोडमा सहादत प्राप्त गर्नुहुने योद्धाहरु अनि गाउँ-गाउँमा रहेर कांग्रेस जगाउने, जोगाउने र जीवन्त राख्नुहुने पार्टीका हजारौं पुराना सदस्यप्रती सम्मान र श्रद्धा व्यक्त गर्दै,

कांग्रेसको निरन्तरतामा नविनता चाहने स्वदेश र विदेशमा रहेका लाखौं नेपाली युवाको भावना आत्मसात गर्दै असमसामयिक राजनैतिक प्रस्तावभक्त को यो दस्तावेज नीति अधिवेशनका रूपमा आयोजित महासमितिको यो बैठकमा प्रस्तुत गर्दछौं ।

‘हरेक विषयमा स्पष्टता, हरेक मुद्दामा अग्रता’

१२ माघ ०८० बाट नेपाली कांग्रेस आफ्नो जीवनको ७८ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यो उमेरसम्म आइपुग्दा देश र जनताका अधि उत्पन्न प्रगतिका हरेक अवरोध र हरेक चुनौतीलाई नेपाली कांग्रेसले चिरेको छ र सिंगो देशको समयलाई आफू अनुकूल बदल्ने सार्मथ्य प्रस्तुत गरेको छ । त्यसैले हामीले भन्ने गरेका छौं ‘गौरवमय इतिहास, जिम्मेवार वर्तमान र उज्यालो भविष्य’ । अब गौरवमय इतिहासप्रति गर्व गर्दै, जिम्मेवार वर्तमानको कर्तव्यलाई सुक्ष्म विश्लेषण साथ परिस्कृत र परिपक्व बनाउँदै देश र कांग्रेस दुवैको उज्यालो भविष्यका लागि हामीले कांग्रेसको संगठनलाई समयानुकूल बदल्नुछ र बनाउनु छ । त्यसका लागि **‘हरेक विषयमा स्पष्टता, हरेक मुद्दामा अग्रता’** को दृष्टि हामीले बोक्नुछ ।

पार्टीको मुल नीति केन्द्रित प्रस्ताव र सांगठनिक प्रस्ताव अन्य दुई दस्तावेज मार्फत पेश हुने हुँदा समसामयिक राजनैतिक प्रस्तावको यो दस्तावेज निम्न विषयहरूको दायरामा केन्द्रित रहनेछ-

- १) लोकतन्त्रको विकल्प : समुन्नत लोकतन्त्र
- २) गठबन्धन : फरक मतको चुनौतीपूर्ण सहयात्रा
- ३) सरकारमा सहभागिता : उपलब्धि, चुनौती र अपेक्षा

- ४) नेपालमा सुशासन : चरीत्र, चुनौती र निदान
- ५) नागरिकमा असन्तुष्टि : कारणको चुरो र निवारणको जरो
- ६) राजनीतिको साभ्ना कार्यभार
- ७) राजनीतिले चिन्नुपर्ने, चिर्नुपर्ने र सहकार्यमा गाँस्नुपर्ने नेपाली समाजको बहुआयामिक मनोबिज्ञान

१) **लोकतन्त्रको विकल्प : समुन्नत लोकतन्त्र**

संघर्ष र संविधानसभाको मार्गबाट आएको नेपाल देशको वर्तमान संविधाननै नेपाल देशको सबै चुनौती क्रमशः हल गर्दै मुलुकलाई समुन्नतिको उचाइमा पुऱ्याउने भरपर्दो माध्यम हो भन्ने तथ्यमा नेपाली कांग्रेसदृढ ढंगले स्पष्ट छ ।

- संसारको अनेक देशमा अनेक प्रकृतिको शासन प्रणाली छन् । हामीले अवलम्बन गरेजस्तै संसदीय लोकतान्त्रिक प्रणाली अपनाएका देशहरू मानव विकास सूचकांकमा प्रायः अग्रपंक्तिमा रहेका देखिन्छन् । समुन्नतिको उचाई ती देशहरूलेभै हामीले पनि संसदीय प्रणालीको माध्यमद्वारा हासिल गर्न सक्नेछौं ।
- ०७ को क्रान्तिपछि यो सात दशकको अवधिकै बीच उत्तर र दक्षिणका हाम्रा दुई छिमेकी मित्र रास्ट्रले दुई फरक तर स्थिर राजनैतिक प्रणालीको माध्यमबाट समृद्धिको अलग्गै उचाई हासिल गरेका छन् । हामीले यो अवधीमा ७ वटा संविधान बनायौं अनि एक होइन अनेक राजनैतिक प्रणालीको अभ्यास गर्‱यौं । तुलनात्मक रूपले सबैभन्दा उपयुक्त प्रणाली संसदीय पद्धतिको मार्ग रोज्यौं तर कहिले निरंकुश राजतन्त्रको प्रहार त कहिले हिंसात्मक द्वन्द्वको चपेटामा यो प्रणाली पऱ्यो ।
- तर पनि तथ्यगत विवरण स्पष्ट गर्छन्- प्रतिकुल परिस्थिति बीच पनि संसदीय प्रणालीकै बाटोबाट तुलनात्मक रूपले आर्थिक विकासको कार्य बढी भएको छ । अब संघीयता सहितको संसदीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र अनि सामाजिक न्याय सहितको उदार अर्थ व्यवस्थाको बाटो देशले आज जो अवलम्बन गरेको छ, स्थिर ढंगले यो पद्धतिको मार्गबाट हामीले समुन्नत नेपालको लक्ष्य हासिल गर्नुछ । शासकीय कमजोरीका कारण नागरिकमा रहेको कतिपय असन्तोषको भावनामा खेलेर नागरिककै हक अधिकार हनन गर्ने, कुनै पनि प्रकृतिको निरंकुश प्रणालीतर्फ फर्किएर एक्काइसौं शताब्दीको नेपाल फेरि मध्ययुगीन बन्द समाजतर्फ जान सक्दैन ।
- नेपाल अब पछि फर्किन सक्दैन, नेपाली कांग्रेसदृढ ढंगले विल्कुलै प्रष्ट छ- वर्तमान संविधानप्रति अपनत्वको दायरा विस्तार गर्दै , यसको माध्यमबाटनै समुन्नत नेपाल निर्माण गर्न सकिन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको यो मुल प्रवाहभित्रैबाट नेपाल र नेपालीको अवस्था बदल्ने महाअभियानमा समाहित हुन नेपाली कांग्रेससबैमा अपील गर्दछ । सबैले बुझेकै तथ्य हामी दोहोऱ्याउन चाहन्छौं- दुब्लो पातलो देखिने लोकतन्त्र पनि निरंकुशता भन्दा बलियो हुन्छ, सुन्दर हुन्छ अनि त्यो लोकतन्त्रको विकल्प केवल लोकतन्त्र हुन्छ, अझ समुन्नत लोकतन्त्र हुन्छ ।

२) **गठबन्धन : फरक मतको चुनौतीपूर्ण सहकार्य**

अघिल्लो प्रतिनिधिसभाको विघटन पश्चात् संसद र संविधानको रक्षाका लागि निर्मित गठबन्धनका मुख्य दलहरू अन्ततः गत निर्वाचनमा समेत हामी एक भएर मैदानमा गयौं ।

पृष्ठभूमि र वैचारिक धार हाम्रो भिन्न थियो र छ, त्यसैले चुनावमा 'प्री पोल एलायन्स' हुनु सहि या गलत भन्ने दुईथरी मतबिच हामी गठबन्धन गरेरै जाने संस्थागत निर्णयमा पुगेका थियौं । त्यसबाट उपलब्धि हासिल भएको छ भने असन्तुष्टि र चुनौतीपनि बढेका छन् ।

क) गठबन्धनबाट प्राप्त गणितको समिक्षा

निर्वाचनमा 'भोट ट्रान्सफर' को विषय निश्चयनै चुनौतीपूर्ण विषय थियो । तर ०७४ को निर्वाचनको तुलनामा नेपाली कांग्रेस तिनवटै तहमा पहिलो दलका रूपमा स्थापित हुनुमा गठबन्धनको महत्वपूर्ण योगदान रह्यो ।

- स्थानीय निर्वाचनमा ७५३ पालिका मध्ये १८८ गा.पा. अध्यक्ष र १४१ नगर/उपमहानगर र महानगर प्रमुख सहित ३२९ पालिकाको नेतृत्वमा कांग्रेस उम्मेदवार विजयी भए । प्रमुखतर्फ करिब ४४ % हो यो । त्यस्तै ७५३ उपप्रमुख मध्ये नेपाली कांग्रेसका उम्मेदवार ३०० स्थानमा (१९० उपाध्यक्ष र ११० उपप्रमुख) विजयी भएका थिए । जुन कुल स्थानको ४०% हुन आउँदछ ।
- प्रतिनिधिसभातर्फ २७५ मध्ये प्रत्यक्षमा ५७ क्षेत्र र समानुपातिकमा ३२ सिट गरेर ८९ स्थानमा कांग्रेसविजयी बन्यो भने ५५० सिट रहेको प्रदेशसभामा प्रत्यक्षतर्फ १११ र समानुपातिकतर्फ ६४ गरी १७५ सिटमा जित हासिल गर्‍यो । तिनवटै तहमा कांग्रेसको पहिलो स्थान जनताको विश्वास, पार्टी पंक्तिको मेहनत र गठबन्धनका सहयात्रीहरूको जोडबलले थियो भन्ने तथ्य हामीले विर्षन मिल्दैन ।

ख) निर्वाचनमा गठबन्धन : दुई सुक्ष्म चिन्तन

०७९ को निर्वाचनमा गरिएको गठबन्धन क्रममा र परिणाम पश्चात् उब्जिएको केही प्रश्नमा दुई सुक्ष्म आत्मचिन्तन भने महासमितिमा हामीले गर्नेपर्ने हुन्छ-

- पहिलो, कांग्रेसका परम्परागत मतदाताले अन्य चिन्हमा मत दिन पार्टीले गरेको आग्रह रुचाएनन्, तिनको विश्वासलाई पुनर्जागृत गर्ने प्रश्न ।
- दोस्रो, गठबन्धन मार्फत पहिलो दल त बन्यौं, तर समानुपातिकतर्फ ०७४ को तुलनामा हामीले करिब ७ % मत गुमाउनुको वास्तविक कारण के हो ? पहिचान र निदानको प्रश्न ।

ग) गठबन्धन : जोखिम र आवश्यकता

निर्वाचन आउनुभन्दा ४ वर्ष अघिनै निर्वाचनबारे छलफल गर्नु यद्यपि आवश्यक विषय होइन । त्यसैले आगामी निर्वाचनमा पनि गठबन्धन गरेर हामी जानेछौं या तिनवटै तहको सम्पूर्ण स्थानमा कांग्रेस उम्मेदवार खडा गर्नेछौं ? यो विषयमा हामी भित्र रहेका स्वभाविक दुई थरी मतलाई सुरक्षित राखेर उपयुक्त समयमा हामी उपयुक्त निर्णयमा पुग्नेछौं नै ।

- तर अहिले तत्काल हामी जुन गठबन्धनमा छौं त्यो आगतको सम्भौता होइन, विगतले बोकाएको अभिभारा हो । अत त्यसमा निरन्तरता चाहँदा हामी बिच अलमल या अस्पष्टता होईन सुस्पष्ट प्रतिबद्धता जरुरी हुन्छ ।

- ०७९ को निर्वाचनपछि पुस १० गते अनपेक्षित रूपमा भत्किएको गठबन्धन राष्ट्रपति निर्वाचनमा पुग्दै गर्दा पुन 'ट्रयाक' मा फर्कियो ।

यसले के स्पष्ट गर्दछ भने गठबन्धनप्रति हामी सबै दल प्रतिबद्ध थियौं र छौं पनि तर कतिपय विषयमा द्वन्द्व या असावधानी हुँदा यो जोखिममा पयो । संयम र परिपक्वताको मार्गबाट गठबन्धन पुन ब्युँतियो । फेरि पनि जोखिमको अवस्था आउन नदिन ठूलो दल भएका नाताले विशेष सतर्कता र सजग जिम्मेवारी हामीले प्रस्तुत गर्न जरुरी छ । एकल बहुमत कसैको पनि नभएको संसदमा गठबन्धनलाई कायम राखेरनै देश र जनताको हितमा काम गर्नुपर्ने अभिभारा हाम्रो छ ।

घ) 'कोशी प्रकरण' : गठबन्धनमा उब्जिएको प्रश्न

कोशी प्रदेशमा पछिल्लो पटक सरकार बनाउँदा र गत राष्ट्रिय सभा चुनावमा माओवादी उम्मेदवार पराजित हुँदा सहयात्री दलले हामीप्रती असन्तोष प्रकट गरेको स्थिति छ, यो घटनाक्रमलाई गम्भीर समिक्षा गर्न, कमजोरी पहिचान गर्न र सहमतिपूर्वक निदान पहिल्याउन जरुरी छ ।

- संविधानको धारा १६८ (५) बमोजिमको सरकार गठनका लागि आह्वान भएपछि कोशीमा जेजस्तो घटनाक्रम विकसित भयो त्यसले कांग्रेसभित्रनै द्वन्द्व सृजना भएको थियो । माओवादी पार्टीसँग त्यसबेला कायम रहन नसकेको समझदारी रास्ट्रीय सभाको निर्वाचन परिणामपछि भनै समस्याको चपेटामा परेको छ । गठबन्धनको सरकार पाँच वर्ष चलनुपर्छ भन्ने अपेक्षा, निर्णय र चाहना बोकिरहँदा समस्याको ढाकछोपले होइन खुला छलफल र आपसी विश्वासले मात्र त्यो संभव हुने तथ्य भुल्ल मिल्दैन ।
- हामीले के हेक्का राख्नेपर्छ भने गठबन्धन छोड्न हामी कुनै पनि दल स्वतन्त्र छौं, तर गठबन्धनमा रहेर स्वतन्त्र गतिविधि गर्न हामी स्वतन्त्र छैनौं । केन्द्र र प्रदेश दुवै ठाउँमा विश्वासको निश्चित आधारमा कार्य गर्न सकिएन भने त्यसले गठबन्धनको भविष्य संकटमा पर्नेछ ।
- अन्य दलसँगको चुनावी या सत्ता गठबन्धन दल र दलका बीच संस्थागत निर्णयको आधारमा हुने हो । गठबन्धन गर्ने या नगर्ने अथवा भएको गठबन्धनलाई निरन्तरता दिने या गठबन्धन छोड्ने जस्ता विषय व्यक्तिगत स्तरमा बन्ने मनोगत धारणाको भड्कावमा हुनुहुन्न । पार्टीले गहन छलफलबाट परिपक्व निर्णय लिनुपर्ने हुन्छ । नेपाली कांग्रेस समग्र परिस्थितिको संयम समिक्षा गरेर आवेगमुक्त ढंगले चल्ने विषयमा संस्थागत रूपले स्पष्ट छ ।

३) सरकारमा सहभागिता उपलब्धि, चुनौती र अपेक्षा

- ०७४ को निर्वाचनपछि प्रतिपक्षी बनेको नेपाली कांग्रेस ०७९ को निर्वाचनबाट प्रतिनिधिसभामा सबैभन्दा ठूलो दल बन्यो । एकल बहुमत नभएको स्थिति र शक्ति बाँडफाँडको पाँच वर्षे सहमति अनुरूप गठबन्धन भित्रको दोस्रो दलको नेतृत्वमा हामी सरकारमा सहभागी छौं । सरकारमा सहभागिताको वर्ष दिन पुग्ने लाग्दा हुँदै गरेको महासमिति बैठकमा सरकारको प्रभावकारिता र कमजोरी उपर हामीले खुलेर छलफल

गर्नुछ भने हाम्रा मन्त्रीहरूले सम्हालेको मन्त्रालयको प्रगति र कमजोरीको पनि समिक्षा गर्नुछ ।

- वर्तमान सरकार मार्फत कम्तीमा संविधान रक्षाको साभ्भा कार्यभार सम्पादन भएको छ । भ्रस्टाचार नियन्त्रण गर्न केही पहलकदमी अनि अपर्याप्त भएपनि सुशासनको दिशामा केही प्रयास देखिन्छन् । जटिल मोडमा पुग्दै गरेको अर्थतन्त्र क्रमशः सम्हालिदै सुधारोन्मुख दिशामा छ । यद्यपि नागरिकको भावना अपेक्षित गतिमा सम्बोधन गर्न र गठबन्धनमै आबद्ध पार्टीका साथीहरूमा भरपर्दो विश्वास जगाउन सरकारले सकिरहेको छैन ।
- संघीयताको मर्म अनुरूप प्रदेशहरूलाई अधिकार सम्पन्न बनाउन निर्माण गर्नुपर्ने केही महत्त्वपूर्ण कानून निर्माणमा गर्ने नहुने ढिलाइ संघीय सरकारबाट भएको छ, यो एकदमै कमजोरी हो । संघीयता खराब भन्नेले भनिदिंदा पुग्छ तर आवश्यक हो भन्नेले त्यति भनेर पुग्दैन कर्मले सावित गर्नुपर्ने हुन्छ । अधिकार सुम्पिनसम्म ढिलाइ गर्दा त्यसले प्रदेश सरकारहरूको गति र प्रगतिलाई असर गरेको छ । संघीय सरकारले अविलम्ब आफ्नो कर्तव्य निर्वाह गर्नुपर्छ, अधिकार प्राप्तपछि प्रदेश सरकारहरूले आफ्नो गतिलाई दोब्बर बनाउनुपर्छ ।
- वर्तमान सरकारको सफलता असफलतासंग कांग्रेसको पनि छवि गाँसिएको छ । सरकारले गर्ने राम्रा कामको जस लिन नसक्ने तर अपजसहरूको भारी बोक्नुपर्ने ? भन्ने प्रश्न र असन्तुष्टि कांग्रेसपार्टी पंक्तिमा देखिन्छ ।
- पुरै पाँच वर्ष यो गठबन्धन कायम रहनुपर्छ भन्ने हाम्रो निर्णय एकातर्फ छ, तर अर्कोतर्फ छ नागरिकको अपेक्षा अनुरूप सरकारको गति प्रभावकारी ढंगले अघि बढ्न नसकेको यथार्थ छ । कांग्रेसका केहि मन्त्रीको कार्यसम्पादन संतोषजनक निश्चयनै छ तर केहि मन्त्रीको भुमिका मन्त्रीका रूपमा प्रभावकारी विल्कुलै देखिएको छैन । प्रदेशका मुख्य मन्त्री र मन्त्रीहरू एवं स्थानीय तहको हाम्रो नेतृत्वको कार्यसम्पादन प्रभावकारिताको समिक्षा प्रदेश कार्यसमिति मार्फत अलगगै गर्नुपर्ने छँदैछ तर महासमितिको यो बैठक सबै तहको सरकारमा रहेका पार्टी प्रतिनिधिहरूलाई जनअपेक्षाको कसिमा खरो उत्रने ढंगले कार्यक्षमता र गति बढाउन निर्देशित गर्दछ ।

४) नेपालमा सुशासन : चरीत्र, चुनौती र निदान

शान्ति स्थापना, नयाँ संविधान र तीन तहको सरकार निर्माण भएर एक ढंगले इतिहासकै अनुकूल कालखण्डमा पनि नेपाल देशको समुन्नतिको यात्रा किन अपेक्षित गतिमा अघि बढेको छैन ? यसका विविध आयाम निश्चयनै छन्, तर एक मुख्य कारण सुशासनको अभाव हो ।

- नागरिकमा देखिएको एकढंगको वितृष्णाको कारक पनि सुशासनको कमिनै हो । राज्यव्यवस्था बदलिने तर तदनुकूल राजनीतिक सोच, संस्कार, चिन्तन, चरीत्र र कार्यशैलीमा ठूलो बदलाव हुन सकेन भने प्रगतिको सार्थक गति हासिल हुन सक्दैन । त्यसैले कांग्रेसको यो महासमितिको बैठकमा निर्मम समिक्षा जरुरी छ, शासन त हामीले पटकपटक हासिल गर्छौं तर सुशासन स्थापित गर्न किन सकिएको छैन ? सुशासन खण्डित गर्ने केकस्ता प्रवृत्ति छन् र सुशासन कायम गर्न चुनौती के कस्ता छन् ? ती चुनौतीलाई चिर्ने अवधारणा हाम्रो के हुनसक्दछ ? महासमिति बैठकमा

यसबारे विषय प्रवेश गरेर बैठक पछिको हाम्रो सांगठनिक मिसनको एक जबर्जस्त विषय बन्नैपर्छ - सुशासन !

क) सदाचार पद्धति : भ्रष्टाचारलाई Zero Tolerance कार्यान्वयन कसरी ?

- हाम्रो शासनमा सुशासनको सबैभन्दा ठूलो खडेरिमा हुर्किएको एँजेरु हो भ्रष्टाचार । 'भ्रष्टाचार जघन्य अपराध हो, यसको कुनै जात, धर्म, वर्ण, लिंग, सम्प्रदाय वा राजनैतिक दल हुन्न' नेपाली कांग्रेस केन्द्रीय कार्यसमितिको १० साउन ०८० को बैठकले यो व्याख्या गर्दै आफ्नो निर्णयमा भनेको छ- 'जो कोहि व्यक्तीले भ्रष्टाचार गरे पनि कानुन बमोजिम कडा दण्ड दिइनुपर्छ' । भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि महत्वपूर्ण कानूनहरु निर्माण गर्न र अख्तियारलाई बलियो बनाउन पनि कांग्रेसले नेतृत्व गरेको छ । अनुसन्धान र कारवाहीका घटनाहरु पनि भएका छन् तर मुलुक चौतर्फी भ्रष्टाचारका प्रकरणले आक्रान्त देखिन्छ ।
- ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनलको सन् ०२३ को पछिल्लो प्रतिवेदनमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा नेपालको स्थान १ अंकले सुधार भएपनि 'करप्सन पसेप्सन इन्डेक्स' को ५० भन्दा तलको अंक प्राप्त गर्ने भ्रष्टाचार व्याप्त मुलुकहरु भित्र नेपाल पनि परेको छ । ३४ अंकमा सिमित हाम्रो परिस्थिति सुधार गर्न 'सुशासनका लागि भ्रष्टाचार विरुद्ध शंखघोष' टुङ्कारो जरुरी देखिएको छ ।
- भ्रष्टाचारमा शुन्य सहनशीलता प्रायः सबै प्रधानमन्त्रीको प्रतिबद्धता छ, दलहरु सबै त्यही घोषणामा छन् तर किन जारी छ भ्रष्टाचार ? विद्यमान कानुन अपर्याप्त छन् त कानुन बनाऔं, अनुसन्धान गर्ने निकाय राजनीतिको प्रभावमा छन् त त्यसबाट मुक्त बनाऔं, जनदबाव जरुरी छ त त्यसको नेतृत्व गरौं तर अब भ्रष्टाचार नियन्त्रण र राष्ट्रिय सदाचार पद्धति स्थापनाको संकल्पमा हामी सम्पूर्ण रुपले समर्पित हुनुछ ।

ख) **संवैधानिक संस्थामा मर्म र कर्मको द्वन्द्व**

लोकतान्त्रिक पद्धतिको मर्म अनुरूप चल्ने तथा राज्य र राजनीतिलाई निश्चित मर्यादाको दायरामा राख्ने परिकल्पनामा सृजित संवैधानिक संस्थाहरु वर्षौंदेखि आफैं राजनैतिक प्रभाव र दबावको दायरा परेका छन् भन्ने बुझाइहरु बौद्धिक क्षेत्रको आरोप होइन यथार्थ चित्रण हो । आफू नवीन बन्ने र देशलाई नविनता दिने संकल्प गरिरहँदा यो यथार्थ आत्मसात गरेर यसको मर्यादित अवतरणको प्रतिबद्धता हामीले गर्नुछ ।

- संस्थाको मर्म एकातिर, राजनैतिक आग्रहको कर्म अर्कोतिर हुनजाँदा निश्चित छ संवैधानिक संस्थाले अपेक्षित भुमिका प्रस्तुत गर्न सक्दैनन् । हामी कहाँ संवैधानिक आयोग एउटा यस्तो पनि छ, जहाँ सबै एउटै समुदायका छन् तर नाम छ- राष्ट्रिय समावेशी आयोग । संवैधानिक संस्थाहरुमा सबै नियुक्ति अनुपयुक्त भएका छन् भन्ने विल्कुलै होईन तर राजनैतिक आग्रह, प्रभाव र दबावबाट पर रहेर संस्थाको मर्म बमोजिम तिनले पुर्ण सामर्थ्यसाथ काम गर्नसक्ने परिस्थिति निर्माण

गर्नु सरकार र दलहरूको जिम्मेवारी हो । यसबारे नयाँ ढंगले सोचन र चलन नेपाली कांग्रेसप्रतिबद्ध छ ।

ग) **प्रशासनिक संरचनामा भीषण रूपान्तरण (drastic trasformation) को प्रश्न**

शासनलाई सुशासनमा बदलन सक्ने सामर्थ्य बोकेको अत्यन्तै महत्वपूर्ण र स्थायी सरकार हो निजामती प्रशासनदेखि अन्य समग्र प्रशासनिक अवयव । एकसे एक योग्य र दक्ष व्यक्तित्वले भरिएको संरचना छ तर स्वचालित प्रेरणाले कम 'माथिको निर्देशन' पर्खाइले अलमल र सुस्त गतिमा देखिन्छ ।

- प्रत्येक प्रधानमन्त्री द्रुत गतिमा निर्देशन कालागि तत्पर भेटिनुहुन्छ तर कार्यान्वयन र परिणाम त्यही गतिमा भेटिन्छ । समाधान निर्देशनमा होइन संरचनाको भीषण रूपान्तरणमा छ । सोच र शैलिको आधुनिकीकरणमा छ, जो निर्देशनको प्रतीक्षा होइन थितिको बाटो चलोस्, अन्तर्प्रेरणको हुटहुटिमा चलोस् ।
- एउटा नागरिक जिल्ला प्रशासन, मालपोत, नापी, स्वास्थ्य कार्यालय, गाउँको प्रहरी चौकि या कहिँ पनि सार्वजनिक सेवा लिन पुग्दा त्यहाँ काममा ढिलासुस्ती, अलमल जब देख्छ, आर्थिक बेथिति जब भोग्छ, 'आज हुन्न भोली' जब सुन्छ तब उसले राजनीतिलाई गाली गर्छ, अवस्थालाई मात्र होइन व्यवस्थालाई नै पनि गाली गर्छ ।
- हामीले ठूला राजनैतिक परिवर्तनहरू त गर्नुपर्छ तर प्रशासनिक, न्यायिक वा सुरक्षा सम्बन्धी ठूला सुधारका कार्यक्रम लागु गर्न सकेनौं या ध्यान पुऱ्याएनौं । हाम्रो सुशासनको नाराले त्यो सामान्य नागरिकलाई छुन सकेन भने त्यो निरस शासन मात्र हुन्छ सुशासन हुन्न । 'मुस्कान सहितको सेवा' ले पुग्दैन र पुगेन, 'मुस्कान दिने सेवा' चाहिएको छ । जसले हामीलाई शासनमा पुऱ्याएको हो, उ समक्ष हामीले सुशासन पुऱ्याउन सक्नेपर्छ । न्याय खोजिरहेको नागरिकदेखि शुद्धीकरण पर्खिरहेको न्यायालयसम्मका प्रश्न, गुनासा र आवाजलाई गम्भीर भएर सुनौं र हल खोजौं । यिनलाई नजरअन्दाज गरेर सुशासन हासिल हुन्न भन्नेमा नेपाली कांग्रेस प्रष्ट छ । यी प्रश्नहरू अरु कसैतिर पन्छाएर हुन्न, काँग्रेसलेनै यसको नेतृत्व गर्नुछ र गर्नेछ ।

घ) **दण्डहीनता (impunity), सुशासनको बाधक**

संसारको कुनै पनि देशमा दण्डहीनताको ग्राफ हेरेर ठहर गर्न सकिन्छ कि सुशासनको स्थिति त्यो देशमा कुन अवस्थामा छ । अथवा कुनै देशमा सुशासन छ या छैन भनेर मापन गर्ने 'इन्डिकेटर' का रूपमा यसलाई लिन सकिन्छ । हामीले गहिरोसँग बुझ्नुपर्छ- दण्डहीनता र सुशासन एकै गृहस्थमा जीवनयापन गर्न सक्दैनन् ।

- पछिल्लो समय सत्ता निकटताको प्रभाव, प्रतिष्ठा, पैसा, पाखुरी या पपुलिजमको प्रभावले पनि दण्डहीनता फस्टाएको देखिन्छ । उस्तै

मुद्दामा कोही जेल जान्छ, कोहि जेलबाट छुट्छ । कोहि वर्षौदेखि मुद्दाको फैसला कुरेर बसेको छ, कसैमाथि त्यस्तै प्रकृतिमा मुद्दा चलाउनु नपर्ने आदेश हुन्छ । हजारौं सहकारी पीडित मुद्दा बोकेर अड्डा पुग्छन्, मुद्दा दर्ता गर्ने सम्बन्धित कार्यालयले नमानेको समाचार आउँछ । सजाय सुनाइएको कोहि व्यक्ति यता सार्वजनिक स्थलमा प्रकट भइरहेको हुन्छ, उता प्रहरीले 'भेट्न नसकेको' खबर प्रकाशित हुन्छ । न्यायको राज्यमा यस्तो धब्बा मेटिनैपर्छ, दण्ड पाउनुपर्ने जो कोहि पनि अनुसन्धान र कारवाहीको दायरामा आउनु/ल्याइनु सुशासनको प्राथमिक शर्त हो ।

- नेपाली कांग्रेस संस्थागत रूपले दण्डहीनताको स्पष्ट विपक्षमा छ । कांग्रेसकै नेतृत्वमा बनेका कानूनको तहत कारवाहीको दायरामा कांग्रेसकै पनि या अन्य जोकोही पनि पर्न सक्छन्, कानुनी राज्यको सौन्दर्य यहि हो । पुराना दलका हुन् या नयाँका, सरकारमा रहेका हुन् या बाहिरका, सामाजिक क्षेत्रका हुन् या आर्थिक जगतका, प्रशासनका हुन् या अन्य पेशा व्यवसायका कोहि पनि कानून भन्दा माथि या बाहिर छैनन्, हुनुहुन्न र कुनै पनि प्रकृतिको प्रभावमा दण्डहीनताले प्रश्रय पाउनुहुन्न । व्यक्तिगत भावनात्मक सम्बन्धहरूको निर्वाह आफ्नो ठाउँमा छ, तर दण्डहीनता सुशासनको बाधक हो । त्यसैले कानुनी राज्यको अवधारणा अनुरूप राज्य, राजनैतिक दल, संस्था र व्यक्ति चल्नुपर्छ भन्ने दृढ मान्यता परिपालनाको संकल्प दोहोर्याउँदै 'दण्डहीनताको अन्त्य साभ्ना प्राथमिकता र साभ्ना प्रतिबद्धता' हुनुपर्ने आह्वान सहित अबको नेपालका लागि यसमा दृढ प्रतिबद्ध र कार्यान्वयनका लागि कटिबद्ध रहने घोषणा नेपाली कांग्रेस गर्दछ ।

ड) राजनैतिक नियुक्तिमा सदाचारको खोजि

राजनैतिक नियुक्तिहरू गरिरहँदा तत स्थानका लागि व्यक्तिको व्यवसायिक योग्यता, निष्ठा र इमानदारीताको ट्याक रेकर्ड नपल्टाउने कार्यले सुशासनलाई बल पुऱ्याउन्न । हाम्रा आफ्नै अनुभवहरू यसबारे सन्तोषजनक छैनन् ।

- पछिल्लो समय सरकारले गरिरहेको र गर्ने तयारी गरिरहेको कतिपय महत्वपूर्ण नियुक्तिहरूमा भागबन्डाको जुन सन्देश गएको छ, त्यो आलोचनाको विषय बनेको छ । विश्वविद्यालयहरूको उपकुलपति नियुक्तिको प्रक्रियादेखि व्यक्तित्वको छनौटसम्मको विषयमा सरकारले नागरिकमा नविन आशा जगाउने ढंगले नयाँ सन्देश दिन सक्नेपर्छ ।

५) नागरिकमा असन्तुष्टि : कारणको चुरो र निवारणको जरो

नेपाली समाजमा देशको प्रगतिका लागि एक ढंगको छटपटी छ । हरेक क्षेत्रमा तिब्र विकास र तिब्र परिवर्तनको अपेक्षा समाजले गरेको छ । अपेक्षित गतिमै विकास र परिवर्तन हुन नसक्दा कम्तिमा बेथिति नियन्त्रण र अव्यवस्थाको अन्त्य खोज्नु/खोजिनु

एकदमै स्वभाविक छ । नेपाली समाजमा रहेको एकएक असन्तुष्टि र पिडाको पहिचान यही समाजले बनाएको सबैभन्दा ठूलो दलको महासमिति बैठकले गर्नुपर्छ र त्यसलाई क्रमशः हल गरेर जाने संकल्प र दृढता राख्नुपर्दछ ।

क) **कर्णालीको असन्तुष्टि र कांग्रेसको दायित्व !**

- ०४६ को परिवर्तनपछि साविक कर्णाली अंचलमा मोटरबाटो पुग्यो, सुर्खेतबाट कर्णाली पुग्ने २३२ किमि बाटो कांग्रेसकै सोच र योजनामा बन्यो, कर्णालीवासी लाभान्वित र खुशी भए । तर अहिले त्यो राजमार्ग र अन्य बाटोहरुको जुन हालत छ त्यसप्रति कर्णालीमा बेखुसी छ र गम्भीर असन्तुष्टि छ । ०४६ कै परिवर्तनपछि गाउँहरुमा उपस्वास्थ्य चौकी बने, एकबाट एकदर्जन कलेज खुले, पछिल्लो समय गाउँहरुमा 'प्लस टु' स्थापना भए, गाउँका घरहरुमा बिजुलि बत्ती बले, पिउने पानी क्रमशः पुग्दै गयो, तर ती पर्याप्त थिएनन् । अहिले खासगरी स्वास्थ्य, सडक र रोजगारीको प्रश्नमा कर्णालीमा ठूलो गुनासो छ ।
- कर्णालीको प्रचुर संभावनाको उपयोग गरेर 'सबल कर्णाली, समुन्नत कर्णाली' बनाउने संकल्प, योजना र कार्यक्रम कर्णाली प्रदेश सरकारको नेतृत्वमा अधि बढाउन संघीय सरकारले विशेष प्राथमिकता दिनुपर्छ । कांग्रेसले यसमा आवश्यक पहलकदमी लिनुछ ।

ख) **मधेश प्रदेशसँगै तराईका जिल्लाहरुको असन्तुष्टि र कांग्रेसको संकल्प**

- मधेश र कांग्रेसका बिचमा कांग्रेसको स्थापनाकाल देखिनै गहिरो सम्बन्ध छ । संघीयतामा मुलुकलाई लग्न मधेशको आन्दोलन र कांग्रेसनेतृत्वको सरकारको निर्णायक भूमिका रह्यो । आज मधेश प्रदेशले अलग्गै पहिचान प्राप्त गरेको छ, जनसंख्याको आधारमा प्रतिनिधित्व सुनिश्चित भएको छ । तर मधेशले अभै थप सम्बोधनको अपेक्षा राखेको छ । कांग्रेसले त्यहाँको पिडा, भावना र संभावनालाई नजिकबाट बुझेको छ ।
- कहिले बाढिको चपेटा कहिले सुख्खाले आक्रान्त, रोजगारीको विकराल संकट, स्वास्थ्य बिमाको चेतना नपुगेका गाउँहरु अनि अनेक विभेद र विसंगतिका घाउहरु । मधेशमा रहेको पछ्यौटेपन, पिडा र असन्तुष्टि जेजती छन् तिनलाई नजिकबाट आत्मसात गरेर समाधानको साभा खाका बनाउनुछ । संघीयताको मर्म अनुरूपका कानुनहरु निर्माण गर्न संघीय सरकारलाई घच्चच्याउँदै, प्रदेशकै नेतृत्वमा असमृद्ध मधेश, समृद्ध देशभक्त को अवधारणा अनुरूप कार्य गरेर मधेशको पीडा र असन्तुष्टिलाई सम्बोधन गर्नुछ ।
- ८ वटा जिल्ला समेटिएको मधेश प्रदेशको भूगोलसँगै भापादेखि कंचनपुरसम्मको समग्रमा २१ जिल्लाको विविध प्रकृतिको चुनौती कतिपय आपसमा मिल्दा छन्, कतिपय विल्कुलै भिन्न छन्, अनि कतिपय पहाडसँग मिल्दोजुल्दो छ । ०४६ को परिवर्तन अधि र पछिको स्थितिमा ठूलो फरक यी जिल्लाका ग्रामिण तहसम्म देख्न सकिन्छ । तर हुलाकी मार्गको पीडादेखि कयौं सडक पुर्वाधार निर्माण शुरु भएको वर्षौंसम्म पुर्णता नहुँदा त्यसले नागरिक पंक्तिमा असन्तुष्टि बढाएको छ । पहाडको तुलनामा सुगम भूगोलको आगामी दिनको संभावनालाई सहि संयोजन र नेतृत्व गर्दै सिंगो देशलाई भरथेग गर्न

सक्ने यो भुभागको सामर्थ्यलाई अझ सबल बनाएर अघि बढ्न नेपाली कांग्रेसथप कार्ययोजना साथ अग्रसर हुन तत्पर र दृढ छ ।

ग) **समग्र पहाडको पिडा र कांग्रेसको प्रतिबद्धता**

हाम्रा पहाडी भूगोलहरु पर्यटकिय दृष्टीले अत्यन्तै सुन्दर छन् तर भौगोलिक रूपले विकट । त्यो विकटता चिर्ने हाम्रो गति सुस्त हुँदा पहाडले जेजस्तो पीडा भोगेको छ, त्यसलाई आत्मसात गर्दै समग्र पहाडी भूगोलको संभावनालाई हामीले सामर्थ्यमा बदल्नुछ ।

- खर्बौं रुपैयाँ आर्जन गर्नसक्ने जलविद्युत पहाडकै काखमा छन्, तर पानी पिउन चुनौती भोगिरहेका गाउँहरु पनि पहाडमै छन् । सुन्दर हिमालहरु पहाडसँगै गाँसिएर बसेका छन्, तर त्यो सौन्दर्य छोडेर तराईमधेस बसाइँ सर्ने क्रम पनि छँदैछ । ०४६ को परिवर्तनपछि यद्यपि सडक पूर्वाधार मार्फत पहाड र तराईको दुरि घटेको छ, शिक्षा-स्वास्थ्य-खानेपानी र बिजुली तुलनात्मक रूपले उल्लेखनीय रूपमा पुगेको छ । पहाडका विकट गाउँहरु पनि संचारको पहुँचमा विश्वसँग जोडिएका छन् । समग्रमा हाम्रो पहाडी जीवनमा संभावनाका रेखाहरु कोरिएका छन् तर अनेकन चुनौतीहरु अझै ज्वलन्त छन् । चुनौतीहरुले नागरिक पंक्तिमा कायम राखेको असन्तुष्टिलाई क्रमशः हल गर्दै समुन्नतिको यात्रामा सँगै अघि बढ्ने नवीन संकल्प र प्रतिबद्धतामा कांग्रेस छ ।
- पहाडको भोक टार्न सक्ने सामर्थ्य मधेससँग त मधेसको तिर्खा मेट्न सक्ने क्षमता पहाडसँग छ, यी दुवैका कतिपय उस्तै पिडा त कतिपय भिन्न चुनौतीलाई अझ आत्मसात गर्दै, क्रमशः सम्बोधन गर्दै कांग्रेस अघि बढ्नेछ ।

घ) **जाती, लिंग, समुदायका मुद्दामा कांग्रेसको भावना**

- वर्तमान संविधान यस्तो दस्तावेज हो, जहाँ रहेका अधिकारहरु कसैले कसैलाई दिएको होईन, सबैको सहभागिता र साझा अपनत्वमा निर्मित हो । महिला, मधेसी, आदिवासी जनजाती, थारु र दलित समुदायले संविधान निर्माणमा प्रत्यक्ष सहभागी भएर आफ्ना लागि विगतमा भन्दा बढी अधिकार र पहुँच संविधानमा स्थापित गरेका छन् । तर समुदायको सशक्तीकरणका लागि विविध प्रकृतिका माग, मुद्दा, गुनासा र असन्तुष्टिहरु पनि विद्यमान छन् ।
- अपांग समुदायको अलग्गै पीडा र मागहरु छन्, त्यसभित्र पनि दृष्टिविहिनहरुले भोग्नुपरेको व्यथाको अलग्गै कथा छ । तेस्रो लिंगका रूपमा परिचीत 'एलजिबिटिक्वुआइ' समुहले अघि सारेका विषयहरु छन् । अन्य थुप्रै समुदायका थुप्रै विषय छन् । संविधान निर्माण गरिरहँदा देशको नेतृत्व गरेको दलका नाताले नेपाली कांग्रेस यावत् विषयलाई क्रमशः हल गर्दै जानुपर्छ भन्ने मान्यतामा विल्कुलै प्रष्ट छ ।

ङ) **श्रमिक र किसानको पीडा र कांग्रेसको कर्तव्य**

खेतिको समयमा मल पाइएन, उत्पादनको उपयुक्त भाउ पाइएन, उखु बेचेको महिनौंसम्म भुक्तानी पाइएन, तोकिएको समयमा न्युनतम ज्याला निर्धारण भएन ।

किसान र श्रमिकका यस्ता गुनासो, असन्तुष्टि र आक्रोशका स्वर गाउँदैखि सिंहदरबारसम्म पटकपटक गुन्जिएको छ । दुग्ध उत्पादन र तरकारी खेतिमा उत्साहले प्रवेश गरेको पछिल्लो पुस्ता भिन्न चुनौती सामना गरिरहेको छ, श्रमजीवी पत्रकारहरुको अर्कै प्रकृतिको समस्या छ, विद्यालय कर्मचारीका कथा-ब्यथाहरु फरक छन्, असंगठित क्षेत्रका श्रमिकहरुको जीवनको जटिलता भन्नै भिन्न छ । यी सबैमा राज्यको संवेदनशील दृष्टी अपेक्षित छ । कांग्रेसले यस्ता प्रश्नमा सरकारलाई घच्च्याउनु छ, अग्रसरता लिनुछ ।

च) **बौद्धिक क्षेत्रको गुनासो र कांग्रेसको आत्मचिन्तन**

बौद्धिक क्षेत्रले नेपाली कांग्रेसलाई सदैब निशर्त र निस्वार्थ साथ दिदै आएको छ । तर पछिल्लो समय बौद्धिक क्षेत्रले हामीप्रति कतिपय प्रश्नमा राखेको गुनासोलाई हामीले आत्मसात गर्न जरुरी छ । खासगरी चुनावी गठबन्धन, सुशासनमा आएको कमि, विश्वविद्यालयहरुको दुरावस्था र कांग्रेसकै सांगठनिक रुपान्तरणको धिमा गतिप्रति बौद्धिक क्षेत्रको गुनासोहरु सुनिएका छन् ।

केलाइएका कमजोरीप्रति आत्मचिन्तन र जरुरी सुझावहरु ग्रहण गर्दै त्यसलाई काममा प्रतिबिम्बित गर्ने दृढता र प्रतिबद्धता महासमितिको घडीमा हामीले लिनुछ ।

छ) **विद्यालय शिक्षक-कर्मचारीको गुनासो, अपेक्षा र कांग्रेस**

- देशको लोकतान्त्रिकरणका लागि नेपालको शिक्षक आन्दोलनले महत्वपूर्ण भुमिका निभाएको छ । लोकतन्त्रका लागि लडेका शिक्षकले त्यही लोकतन्त्रको मार्गबाट विद्यालय शिक्षाको सुधार र विभिन्न प्रकृतिका शिक्षक एवं विद्यालय कर्मचारीको वृती विकास र सुरक्षाको प्रत्याभूति खोज्नु विल्कुलै स्वभाविक हो । करिब आधा शताब्दीपछि आएको विद्यालय शिक्षा विधेयकका कतिपय प्रावधान लाई संसदबाट परिमार्जन गरेर अधि बढ्ने जे सहमति सरकार र शिक्षक महासंघ बिच भएको छ, त्यसलाई हरसंभव कार्यान्वयन कालागि आवश्यक भुमिका निर्वाह गर्न नेपाली कांग्रेस प्रतिबद्ध छ ।

ज) **निजी क्षेत्रको चुनौतीमा राज्यको सहजीकरण**

- लामो हिंसात्मक विद्रोह, त्यसपछि भुकम्प र पछिल्लो समयको विश्वव्यापी महामारीको कहरले नेपालको समग्र अर्थतन्त्रमा असर पर्दा सबैभन्दा बढी मार निजी क्षेत्रले भोगिरहेको छ । यस्तो बेला अर्थनीति र मौद्रिक निति मार्फत सहजीकरणको अपेक्षा स्वभाविक हुन्छ । यसमा आवश्यक तालमेल नमिल्दा वा एकले अर्कोतर्फ प्रश्न औल्याउने स्थिति आउँदा चुनौती सामना गर्न सहज हुन्न ।
- ०४६ को परिवर्तन पश्चात् नेपाली कांग्रेसकै अग्रसरतामा मुलुकले सामाजिक न्याय सहितको उदार अर्थव्यवस्थाको मार्गलाई बढावा दियो । त्यही नीतिको जगमा देशमा निजी क्षेत्रको व्यापक विस्तार हुनसकेको हो । राजस्वको आकार

वृद्धि र रोजगारी सृजनामा निजिक्षेत्रले महत्वपूर्ण योगदान गरेको छ । मुलुकलाई आजको आर्थिक चुनौतीबाट पार लगाएर समुन्नतिको सहज मार्गमा ल्याउन राज्य र राजनीतिले निजि क्षेत्रसंग वृहत्तर सहकार्य गरेर अधि बढ्नुपर्ने मान्यतामा नेपाली कांग्रेस प्रष्ट छ ।

भ्र) **वैदेशिक रोजगारीमा रहेका युवाको असन्तुष्टि र कांग्रेसको आत्मसमिक्षा**

- वैदेशिक रोजगारी कुनैपनी युवाको खुशीको प्रथम छनौट निश्चयनै होइन । तर जनसंख्याको विस्फोटक आकार बन्दै गएको देश, जहाँ कहिले राजनैतिक अस्थिरता त कहिले दशक लामो हिंसात्मक द्वन्द्व छ । जहाँ रोजगारीको पर्याप्त विकल्प विकसित भएको छैन । कल्पना गरौं त त्यस्तो समयमा वैदेशिक रोजगारीको ढोका पनि बन्द गरिन्थ्यो भने अवस्था कस्तो हुन्थ्यो होला ? त्यसैले कतिपय आलोचना सहेर पनि कांग्रेसनेतृत्वको सरकारले त्यसमा सहजीकरण गर्‍यो ।
- हिंसात्मक द्वन्द्वकालमा मानवीय क्षतिसँगै अबौंको आर्थिक क्षती भयो, ०७२ को भुकम्पले खबौंको क्षति गर्‍यो अनि पछिल्लो समय कोरोनाको महामारीसम्म आइपुग्दा अर्थतन्त्रमा भनै प्रतिकुलता थपियो । त्यस बावजुद देशको अर्थतन्त्र धरासायी हुनबाट जोगिएको छ । देश ती तमाम युवाप्रति नतमस्तक छ, जसले परदेशमा रहेर आफ्नो परिवारलाई भरथेग गरेको मात्रै होईन, तिनले देशको अर्थतन्त्र रक्षाका लागी पसिना बगाएका छन् ।
- पढाई र रोजगारीका लागि एउटा देशबाट अर्को देशसम्म पुग्ने चित्र अहिलेको संसारको आमप्रवृत्ती हो । छिमेकी दुई मित्रराष्ट्र भारत र चीन जो विकासका दृष्टीले नेपाल भन्दा धेरै अधि छन्, बाह्य संसारको रोजगारीमा पनि हामीभन्दा उनीहरूनै अधि छन् । उनीहरूकै संख्या बढी छ । मध्यपूर्वका देशहरूमा भारत, पाकिस्तान, बंगलादेश र फिलिपिन्सका नागरिकहरूको ठूलो संख्या हाम्रा युवाहरूसँगै कार्य गरिरहेको छ । यसले पुष्टि गर्छ वैदेशिक रोजगारीको बाध्यता नेपालको मात्रै पिडा होइन ।
- वैदेशिक रोजगारी हाम्रो स्थायी समाधानको लक्ष्य र गन्तव्य होइन । तर तत्कालै रोक्न सकिन्छ भन्ने सस्तो लोकप्रियताको पनि अर्थ छैन । तत्कालै रोक्ने या यसलाई मर्यादित बनाउने भनेर जनमत संकलन गर्ने हो भने मर्यादित बनाउने पक्षमानै जनमत प्रकट हुने देखिन्छ । अतः एक, यसलाई श्रम शोषणबाट मुक्त र मर्यादित कसरी बनाउने । दुई, हाम्रा युवालाई अदक्ष कामदारका रूपमा न्यून पारिश्रमिक पाउने स्थितिबाट दक्ष एवं आकर्षक पारिश्रमिकको स्थिति कसरी संभव बनाउने । तीन, उनीहरूको आयको निश्चित अंशलाई मासिक रूपमा उनीहरूकै या परिवारको सदस्यका नाममा देशभित्रको जलविद्युत उत्पादन या अन्य सुनिश्चित मुनाफाको क्षेत्रमा लगानी व्यवस्थापन कसरी गर्ने । यो बाध्यताको बाटोलाई मर्यादित व्यवस्थापन गर्ने निश्चित केहिबर्षको बाध्यात्मक विकल्प बारे सबै थरी साझा ढंगले स्पष्ट हुन जरुरी छ ।

६) **राज्य र राजनीतिको साभ्का कार्यभार**

राजनैतिक दलहरूका फरक-फरक दृष्टिकोण र दलगत प्रतिस्पर्धा बीच पनि केही महत्वपूर्ण विषय यस्ता छन् जसलाई साभ्का ढंगले आत्मसात गर्न र सम्बोधन गर्न जरुरी छ ।

क) **राजनीतिप्रतिको विकर्षण अन्त्य, देशप्रति भरोसा वृद्धि**

- शान्ति स्थापना भएको छ, नागरिककै प्रतिनिधिले संविधानसभा मार्फत बनाएको नयाँ संविधान छ, नागरिककै मतबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिले तीन तहको सरकार बनेको छ, देश समुन्नतिको मार्गमा अघि बढ्ने जमकोमा छ, तर पनि देशको राजनीतिप्रति नागरिकमा बेखुसी र विकर्षण किन छ ? ०६२/६३ को आन्दोलन पछिको यो अवधिमा कांग्रेस आठौँ पटक सरकारमा छ, नेकपा एमाले नौपटक सरकारमा बसिसकेको छ । माओवादी पार्टीले अहिले सरकारको नेतृत्व गरिरहेको छ । नेमकिपा बाहेक सबैले सरकारमा बसिसकेका छन् । सरकार-प्रतिपक्ष, जित-हार सबै चलिरहन्छ, तर प्रतिस्पर्धाको साभ्का मैदान राजनीतिप्रति र राज्यप्रति नागरिकको आशा र विश्वास जगाउन सकिएन भने जोकसैले देशको नेतृत्व गरेपनि प्रगतिको गति धिमानै हुन्छ । अतः विकर्षणका कारणहरू पहिचान गरेर त्यसको अन्त्य गर्ने पहलकदमी हामी सबैको साभ्का कर्तव्य हो ।
- राजनीतिप्रति भरोसा जागृत गराउँदा त्यसले नागरिकमा देशप्रतिको भरोसा स्वभाविक रूपले अभिवृद्धि हुन्छ भन्ने तथ्य सबैले साभ्का ढंगले आत्मसात गर्न जरुरी छ ।

ख) **छिमेकी द्वयमित्र राष्ट्रसँग वृहत्तर सहकार्यको साभ्का खाका**

- प्रकृतिको समुन्द्र नभएपनी प्रगतिको दुई विशाल समुन्द्र भारत र चिनको बीचमा छ, नेपाल । भारत यहि दशकमा विश्वको तेस्रो अर्थतन्त्र बन्ने लक्ष्यमा अघि बढेको छ, भने चीन विश्वको दोस्रो अर्थतन्त्रका रूपमा स्थापित छ । यत्तिको सामर्थ्य बोकेका दुई छिमेकीसँग वृहत्तर आर्थिक सहकार्य गर्दै दुवैको आर्थिक वृद्धिबाट लाभान्वित हुँदै अबको दशक/डेढ दशकमा नेपाल देशले समुन्नतिको एउटा उचाई हासिल गर्ने लक्ष्यसाथ हामी अघि बढ्नुछ ।
- यसका लागि साभ्का राष्ट्रिय अठोट अपेक्षित छ जसले दुवै देशसँगको सिमा सम्बन्धि विषयको हल गर्ने परिपक्व पहल समेत गर्न सकोस् र दुवै राष्ट्रसँग राजनैतिक आग्रहमुक्त नितान्त व्यवसायिक परियोजनाको साभ्का खाकामा सिंगो देशलाई विश्वासमा गाँस्न सकोस् ।
- अबौँको ऋण लिएर हामीले बनाएका दुई अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल एक ढंगले प्रयोजनहिन अवस्थामा छन् । मुलुकको अर्थतन्त्रले चुनौती सामना गरिरहेका बेला विमानस्थलहरूको यो अवस्था हाम्रा लागि विलकुलै सुखद छैन । यस्तो समयमा बलियो राजनैतिक र कुटनैतिक इच्छाशक्ति अपेक्षित छ, जस मार्फत उत्तर र दक्षिणका दुवै मित्र राष्ट्रसँग हामीले सार्थक व्यवसायिक संवाद गर्न सकौं ।

- भारत र चीन दुवैको जनसंख्या १ अर्ब ४० करोड भन्दा माथी छ, अर्थात तीन करोड हाराहारीको जनसंख्याको नेपाल उत्तर र दक्षिणको जोडेर करिब तीन अर्ब जनसंख्याको बीचमा छ । भुटान र सोमालिया समेतसँग व्यापार घाटा ब्यहोरिरहेको नेपालका लागि साँधसिमानामा तिनअर्ब जनसंख्या ब्यापारका लागि अत्यन्तै विशाल बजार हो । यो पृथ्वीको अर्को कुनै देशले आफ्नो सिमानामा यति ठूलो बजार प्राप्त गरेको छैन । यसको समुचित उपयोग गर्न हाम्रो राज्य र राजनीतिले दुरदर्शितापूर्ण परियोजनाको निर्माण गरेर त्यसलाई साभा कार्यभारका रूपमा अधि बढाउनुछ ।

ग) **पर्यावरण रक्षा सहित भौतिक विकासमा गति**

भौतिक विकास र पर्यावरणको रक्षा एकसाथ हुनसक्छ ? भन्ने प्रश्न बहसमा छँदैछ, तर हामीले अबको पुस्तालाई कस्तो समाज र कस्तो देश हस्तान्तरण गर्न चाहन्छौं भन्ने विषयसँगै कस्तो पृथ्वी हस्तान्तरण गर्न चाहन्छौं भन्ने प्रश्नपनी सामुन्नेमा छ । त्यसैले हाम्रो आजको राजनीतिको साभा कार्यभारमा भौतिक विकास गरिरहँदा पर्यावरणलाई कमभन्दा कम क्षतिका साथ सम्पन्न गर्ने अत्यन्तै संवेदनशील विषयले प्रवेश पाउनुपर्छ ।

घ) **भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा गति बढाउने प्रश्न**

देश बन्दैन, बन्दै छैन, देशमा केही भइरहेको छैन भन्ने भाष्य एकातर्फ छ । तर देशभर कयौं सडक र पुलको निर्माण शुरु भएर ढिलो काम भइरहेको व्यापक जनगुनासोले 'केही भइरहेको छ, तर ढिलो गतिमा भइरहेको' स्पष्टीकरण प्रस्तुत गरेको छ । यो ढिलासुस्तीको अन्त्य अबको राजनीतिको एक मुख्य साभा कार्यभार बन्नुपर्छ ।

- कानुन अपर्याप्त छ, कानुन बनाऔं । खरिद ऐनमा समस्या छ, सुधार गरौं । भुक्तानीमा ढिलाइ छ, ढिलाइ नगरौं । टेण्डर प्रक्रियामा अलमल छ, अलमल नगरौं । तीन सिफ्टमा काम गर्न आवश्यक सबै बन्दोबस्त मिलाऔं, तर भौतिक पूर्वाधार निर्माणको कार्यमा रहेका सबै बाधा, ढिलाइ र बेधिति भत्काएर काममा गति बढाऔं । आजको एक साभा कार्यभारका रूपमा साभा ढंगले यसलाई आत्मसात गरौं ।

ड) **विद्यालय शिक्षादेखि विश्वविद्यालयसम्मको सुधार**

स्वस्थ राजनैतिक बहसहरु लोकतन्त्रमा सर्वत्र स्वीकृत हुन्छन् तर नकारात्मक राजनैतिक द्वन्द्व र त्यससँग जोडिएर हुने हस्तक्षेपहरुबाट कम्तिमा शैक्षिक प्रतिष्ठानहरुलाई अनिवार्यसँग जोगाउनु पर्ने जिम्मेवारी हामी सबै दलको साभा अभिभारा हो । आजको संसार, आजको चुनौती र अबको आवश्यकताको कसिमा अहिलेको शिक्षा, हाम्रा विद्यालय र विश्वविद्यालयहरुको समग्र सुधार हाम्रो राज्य र राजनीतिको साभा कार्यभार हो । नेपाली कांग्रेस यसका लागि सबै खाले आग्रह-पूर्वाग्रह भन्दा पर रहेर साभा सोचको अपेक्षा र अपील गर्दछ ।

च) **नेपाली खेलकुदको उचाइ एक साभा संकल्प**

पर्याप्त प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव । तलब, सुविधा र आयको न्यून स्थिति । अनि बन्दै गरेका आधुनिक रंगशालाहरु अबै नटुंगिएको वास्तविकता । यस्तो चुनौतीका बाबजुद नेपाली क्रीकेटरहरुले अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धा माफत देशको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गरेका छन् । नेपाली कांग्रेस ती प्रत्येक खेलाडीलाई सम्मान गर्दै, समग्र नेपाली खेलकुदको विकासका लागि रंगशालाको पूर्णता, आवश्यक बजेट र व्यापक प्रोत्साहनको कार्यक्रम बनाउन आफू सम्मिलित सरकारको ध्यानाकर्षण गराउँदै पहलकदमी लिने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछ । नेपाली खेलकुदको श्रीवृद्धि राज्य र राजनीतिको साभा कार्यभारको अर्को महत्वपूर्ण विषय बन्नुपर्छ ।

छ) **कला, साहित्य, संगीत र सिनेमा**

देशको राजनीतिले देशको कला, साहित्य, संगीत र सिनेमालाई चिनेन, सुनेन, हेरेन र बुझेन भन्ने व्यापक गुनासो त्यो वृत्तमा सुनिन्छ । राष्ट्रको गहना होईन गौरव भन्ने मान्यता साथ राज्य र राजनीतिले यो क्षेत्रलाई साभा कार्यभारका रूपमा लिन र व्यवहार गर्न जरुरी छ । नेपाली कांग्रेसले यसलाई उच्च कदरका साथ उच्चतम प्राथमिकतामा राख्नेछ ।

ज) **सामाजिक रुपान्तरणको मुद्दामा संवेदनशीलता**

सामाजिक रुपान्तरणको बाधक बनेर हाम्रो देशमा विभिन्न हानिकारक प्रथा र चलनहरू अस्तित्वमा छन् । अनुहारमा ती दागहरू बोकिराखेर बाटो बन्नु र बिजुलि बल्नुको खुसीमा देश मुस्कुराउन सक्दैन । बालविवाहको पिडा, दाइजोका कारण भएका हिंसा, बोक्सीको आरोपमा हुने उत्पीडन, तेजाब आक्रमण, छाउपडी, घरेलु हिंसा, बालश्रम, बलात्कार अनि अन्य थुप्रै विसंगति हाम्रो समाजमा छन् । राजनैतिक परिवर्तन र भौतिक विकासको विषय जसरी साभा प्राथमिकतामा रहे त्यो प्रशंसनीय छ । तर सामाजिक विसंगति अन्त्य गर्ने विषय उत्तिकै प्राथमिकतासाथ काँधमा बोक्न राज्य र राजनीतिले गम्भीर हेक्का नपुऱ्याएको देखिन्छ । यसलाई अबको दिनमा अत्यन्तै संवेदनशील भएर सबै राजनैतिक दल र सिंगो राज्यले साभा कार्यभारका रूपमा लिन अत्यावश्यक छ ।

झ) **समुन्नत नेपालका लागि गांसु पर्ने : 'दुई नेपाल'**

भौगोलिक रूपमा नेपाल मेची-महाकालीको परिधिमा छँदैछ, तर अहिले लाखौंको संख्यामा नेपाल बाहिर अर्को नेपाल विस्तारित छ, जो सँग नेपाली भूगोल छैन तर नेपाली भावना भने प्रचुर रूपमा छ ।

नेपालको समुन्नतिका लागि भित्र र बाहिरको दुवै नेपाललाई समन्वय गरेर जाने विषय हाम्रो साभा कार्यभार हो । गैर आवासीय नेपाली नागरिकताको टुंगोले सहज बनाउन शुरु गरेको सम्बन्धलाई मतदानको अधिकार सुनिश्चित गरेर अभ् कसिलो बनाउन जरुरी छ ।

विश्वभर फैलिएको नेपाली सिप र पुँजीलाई देशसँग गाँसेर नेपालको समुन्नतिको मिसनमा भरपर्दो अंशियार बनाउन जरुरी छ ।

७) **राजनीतिले चिन्नुपर्ने, चिर्नुपर्ने र सहकार्यमा गाँस्नुपर्ने नेपाली समाजको बहुआयामिक मनोबिज्ञान**

- कुनै पनि देशको राजनैतिक प्रणालीको सफलता र त्यसमार्फत त्यो देशको समुन्नतिको यात्रालाई उत्साहवर्धक गति दिन राज्य र राजनीतिले तत्कालीन समाजको मनोबिज्ञानलाई आत्मसात गर्ने, विश्वासमा लिने र सहकार्यमा गाँस्नुपर्ने हुन्छ । अनेकौं जंघार तरेर नेपाल अग्रगतिको मार्गमा आइपुगेको छ, यो कालखण्डलाई उर्वर बनाउँदै प्रगतिको यात्रालाई गति दिन राज्य र राजनीतिले चिन्नुपर्ने, चिर्नुपर्ने र सहकार्यमा गाँस्नुपर्ने नेपाली समाजको बहुआयामिक मनोबिज्ञान उपर छलफल जरुरी छ ।

क) **उच्च देशभक्तिको भावना**

- आम रूपमा नेपाली समाजमा देशभक्तिको भावना प्रचुर रूपमा भरिएको छ । देशप्रति बाह्यशक्ति कसैको पनि, कहिल्यै पनि, कुनैपनी बक्रदृष्टी पर्नु हुन्न, परेमा त्यस विरुद्ध सिंगो देश एकढिक्का उभिनुपर्छ भन्ने मनोबिज्ञान देशका लागि अत्यन्तै ठूलो पुँजी र शक्ति हो । यो भावनालाई नेपालको समुन्नतिको यात्रामा राज्य र राजनीतिले वृहत्तर सहकार्यमा गाँस्न सक्नुछ ।

ख) **यदाकदा उग्रराष्ट्रवादको प्रस्तुति**

- हाम्रो समाजमा कतिपय बेला देशभक्तिको भावना निश्चित घटनाक्रमका कारण आकस्मिक रूपमा उग्र राष्ट्रवादमा बदलिएको देखिन्छ । राज्य र राजनीतिले संयमतापूर्वक त्यसलाई विश्वासमा लिन सक्नुपर्छ । नागरिकको निर्दोष भावनाहरुको जगमा कतिपयले त्यसमा राजनीतिको रोटि सेक्ने प्रयत्न गर्छन् त्यसबारे नागरिक पंक्तिलाई विश्वसनिय ढंगले सुसूचित गर्न जरुरी हुन्छ । उग्र राष्ट्रवादका कारण बाह्य लगानीको वातावरणलाई विगतमा परेका असरहरुले छोडेका असरहरुको पृष्ठभूमिमा फेरि त्यस्तो स्थिती आउन नदिन गम्भीर सतर्कता समाज र राजनीति दुवैले राख्नु पर्दछ ।

ग) **निराशा : विगतलाई चाँडो विर्षने प्रवृत्ति**

- विगतका अनेकौं पीडा र पछ्यौटेपन विर्षिन्दै जाने अनि तत्काल अधिल्लिरको कुनै समस्या विशेषका कारण निराश बन्ने प्रवृत्ति हाम्रो समाजमा देखिन्छ । संयमतापूर्वक यो मनस्थितिलाई चिरेर निराशालाई क्रमशः आशामा बदल्नतर्फ हामी अग्रसर हुनुछ ।

घ) संयमको कमि, आवेगको वेग

- कुनै समय लामो संघर्षमा पनि संयम थियो राजनीतिमा अनि अनेकन पिडासँग जुधिरहँदा पनि संयम थियो समाजमा । त्यो संयमको मात्र संकुचित हुँदै गएको छ । कम दुःख गरेर बढी लाभ खोज्ने अनि तत्कालै परिणाम खोज्ने, यो प्रवृत्तिले राजनीति र सिंगो समाजमा आवेगको वेग बढाएको छ । यसलाई राज्य र राजनीतिले संयमसँग समन्वयमा लिन जरुरी छ ।

ङ) विश्वासको बढ्दो संकट

- आज समाजमा डरलाग्दो ढंगले विश्वासको संकट देखिएको छ । व्यक्तिप्रति अविश्वास, परिवारमा अविश्वास, वित्तीय संस्था होस् या प्रहरी प्रशासन, राजनैतिक दल हुन् या न्यायालय सबैप्रति अविश्वास गरेर आफुलाई बाहेक अरुलाई विश्वास नगर्ने प्रवृत्तिले समाजलाई घोर निराशामा पुऱ्याउन सक्छ । अझ त्यो निराशामा मलजल गरेर राजनीतिको फसल काट्ने प्रवृत्ति भन्ने घातक छ ।

च) असन्तुष्टिको कच्चापदार्थमा पपुलिजमको खेति

- विश्वव्यापी रुपमै के देखिएको छ भने जहाँ नागरिक पंक्तिमा असन्तुष्टि छ त्यहाँ संयम, प्रेम, विश्वास, संघर्ष, त्याग र आदर्श भन्दा सस्तो नारा, आवेग र 'स्टन्टवाद' चल्छ र बिक्रछ । तर तत्काल बिक्रनु र लामो समय टिक्नुको बीचमा फरक हुन्छ । दुरदर्शी भिजन र कमाण्ड भएको नेतृत्वले संयमतापूर्वक स्थितिलाई सम्हाल्ने कर्तव्य निभाउन सक्दछ । हाम्रो समाज र राजनीतिमा देखिएको चित्रले हामीलाई घच्च्याएको छ भने समाजले परिपक्व हल खोजेको छ ।

अन्ततः संघर्ष, आदर्श, अनुभव र जिम्मेवारपूर्ण शैलिमै समाजले आफ्नो भविष्य देख्छ ।

द) व्यवस्थामा परिमार्जन, अवस्थामा रुपान्तरण

नागरिक पंक्तिमा कतिपय सन्दर्भमा देखिएका असन्तुष्टिलाई कसैले सरकारमा जाने भन्दा बनाउन खोजेका छन् त कसैले पुरानो सत्ता फर्काउन प्रयोग गर्न सकिन्छ कि भन्ने भ्रम पालेका छन् । नेपाली कांग्रेसले व्यवस्थामा परिमार्जन, अवस्थामा रुपान्तरणको मार्ग अख्तियार गर्नुछ ।

- व्यक्ति बहिर्गमनको प्रावधान (exit policy) पार्टीको केन्द्रीय या जिल्ला समितिको सभापति पदमा दुईपटक मात्र जिम्मेवारी सम्हाल्न पाउने प्रावधान नेपाली कांग्रेसले शुरु गरेर कार्यान्वयनमा लगिसकेको छ । यसकै अर्को प्रतिरुप अब मुलुकको शासन प्रणालीमा प्रस्ताव गर्न जरुरी छ । राष्ट्रपति, प्रधानमन्त्री, मन्त्री र सांसदको जिम्मेवारीको कार्यकाललाई क्रमशः १/२/३/४ मा तुंगो गरेर त्यही प्रकृतिको अनुसरण प्रदेश सभाका लागि छलफलबाट सुनिश्चित गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

- संघीयता सहितको संसदीय लोकतान्त्रिक प्रणाली भित्रै कतिपय समयानुकूल परिमार्जनका लागि सदैब ढोका खुला छ । परिमार्जनका अवधारणाहरु केन्द्रीय समितिको बैठकमा प्राप्त सुझावहरुका आधारमा थप समाविष्ट गरिनेछ ।

९) **नीति, विधि र थितीको जगमा १५ बर्षे सपना**

देशलाई आजको अवस्थाबाट अग्रगती तर्फ लग्दै अबको पाँच र दस बर्षमा नेपालको राजनीति र वर्तमान राज्यप्रणालीले नेपाललाई कहाँ पुऱ्याउने छ ? अबको डेढ दशक अर्थात अबको १५ बर्षमा नेपाल र नेपालीको अवस्था आजभन्दा के भिन्न हुनेछ ? नेपाली काँग्रेसको महासमितिको बैठकले समुन्नत सपना उपर छलफल गर्नुछ ।

फागुन ७ गते प्रारम्भ हुने महासमिति बैठकमा प्रस्तुत गर्नु पूर्व केन्द्रीय कार्यसमितिमा साथीहरुबाट प्राप्त हुने सुझाव अनुरूप परिमार्जन गरेर अन्तिम रूप दिने गरि,

तपाईंको साथी,

विश्वप्रकाश शर्मा
महामन्त्री

३ फागुन, ०८०